

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Epistola 358

Citation: Holberg, Ludvig: "Epistola 358", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F. J. Billeskov Jansen, Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 222. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holb11val-shoot-workid67022.pdf> (tilgået 27. juli 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Ophavsret: Udgiver har den fulde ophavsret.

Dog kan værket gengives i det omfang som det følger af ophavsretsretlige undtagelser om citat, kopiering til privat brug mv. Desuden kan der ske kopiering til undervisningsbrug mv. i det omfang som det følger af aftaler indgået med Copydan og tilsvarende institutioner.

Nogle af værkerne i Arkiv for Dansk Litteratur er dog helt fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit.

Du kan finde hvilke værker fra Arkiv for Dansk Litteratur som er frie i [denne liste](#). Har du spørgsmål til benyttelsen af et værk, kan du kontakte udgiver: [Det Danske Sprog- og Litteraturselskab](#)

EPISTOLA CCCLVIII.

Til **

Min Herre skriver, at han med Behag haver læset mit sidste Brev, hvorudi jeg haver viset Hoved-Aarsagerne til de store Sørge-Spill udi Engeland, og forlanger at vide mine Tanker om Cromwel, enten man bør holde ham for en virkelig Fanaticus eller en Tartuf. Det er vanskeligt at fælde nogen grundig Dom herudi; thi Cromwels saavel Person som Bedrifter ere fast ubegribelige. Det kommer mig ellers for, at han haver været begge Deelee. Vel synes derudi at være en Contradiction, saasom Enthusiasmus gemeenligen ingen Overeensstemmelse haver med List og Underfundighed; thi ingen er mindre beqvem til at forstille sig end en Sværmer, hvilken som en Machine drives af sin naturlige Affect til Alting. Men jeg haver viset forhen udi mine Skrifter, at Fanaticismus er adskillig Slags, nemlig en Blind og en anden, som med Forstanden er gelejdet, og som af den dirigeres, item at den sidste Enthusiasmus er funden hos store Helte, der ved Forstanden saaledes have vidst at moderere den Ild, og at styre den Activitet, som Fanatiske Affecter føre med sig, at derved ere tilvejebragte Heroiske og fast utroelige Actioner. Man mærkede i Begyndelsen hos denne forunderlige Mand en særdeeles Iver, saadan en som findes hos Enthusiaster, der holde for, at verdslig og geistlig Regiering strider imod 223

Christendom, og at det er deres Pligt at prædike derimod. Dette synes alleene at have været Hiulet, hvoraf han dreves til at distingvere sig udi Under-Parlamentet ved dristige Vota, da der handledes om den Kongelige Magts Indskrænkelse og Biskopernes Afskaffelse; og, saasom han lod see saadan Iver og vovede sig saayderligen endogsaa paa den Tiid, da ingen kunde drømme om, at Tvistighederne imellem Kongen og Parlamentet vilde have saadant Udfald, som de siden finge, er det gandske troeligt, at han haver meenet sig som Christen og Patriot at være forbunden til at tale med Frimodighed, anseende sig selv som en Martyr af Religionen og Folkets Frihed. Saadan er ikke en Tartufs Character, hvilken sidste gaaer masqveret, indtil han naaer det Maal, hvortil han haver sigtet. Jeg vil ikke tale om, at adskillige have mærket hos Cromwel visse Symptomata og Distractioner, som ikke findes uden hos Enthusiaster. Naar dette betragtes, og man haver alleene for Øjne de første Scener af hans Liv og Levnet, kand man da falde paa de Tanker, at han af naturlig Drift og Inclination slog sig til den Sect, som bestoed af Enthusiaster, hvilke intet have til Rettesnoer uden deres hidsige Affecter, som de kalde Samvittighed eller guddommelige Indskydelser. Gaaer man derimod videre frem, finder man List, Simulation og andre Qualiteter, som ingen Overeensstemmelse have med Enthusiasmo, saa at man bliver forvildet udi Characteren og kand disputere pro og contra derom. Men Knuden kand løses, naar man regner Cromwel iblandt de Slags Enthusiaster, der lade Fornuften sidde ved Roeret, og som vide at styre deres heftige Affecter saaledes, at noget stort deraf avles. Uformodentlige Coniuncturer, som siden indfulde, dreve ham til ligesom at forandre sin Natur, og at paatage sig en anden Skikkelse, for at komme til sit foresatte Maal, som dog i Begyndelsen var ikkun at reformere Staten og Kirken efter Independenternes Principium, og, da han siden mærkede, at ved Simulation, List og Intriquer han selv tilligemed kunde erhverve et stort Navn og Højhed, hvor-

224
til hans ugemeene naturlige Gaver kunde bane ham Vej, var han stedse masqueret, og under Masquen udvirkede de forunderlige Ting, hvis Lige neppe udi Historien kand findes. Hans Fanatiske Iver, som han ikke kunde skille sig ved, kom ham da ogsaa til Pas; thi den var Tønder til den Kiekhed og Tapperhed, som behøvedes til at legge sidste Haand paa det Verk, hvortil List og Simulation havde lagt Grundvold, item til at holde ved lige den forunderlige Bygning, som ikke uden ved en fast overnaturlig Stivhed længe kunde blive staaende. Man seer heraf, hvad den sidste Slags Enthusiasmus kand udvirke, helst naar den findes hos Mennesker, der tilligemed besidde Cromwels Qualiteter; thi det er derved store Herredømmer baade opbygges og kuldkastes, ligesom Qualiteterne blive anvendte til Landes Velstand eller Ødeleggelse. Det er derved, at Cromwel kuldkastede en Regiering, som udi mange hundrede Aar havde blomstret i Europa. Det var derved, at han af en simpel fattig Ædelmand blev Protector over 3 Kongeriger, hvilke han sin heele Livs-Tiid regierede med en absolut Myndighed. De største Naturens Gaver, hvoraf enhver især kand gjøre et Menneske anseeligt frem for andre, vare concentrerede udi denne Mand udi lige Grad. Han syntes at have participeret noget af alle Nationer; thi man mærkede hos ham en Italiensk Skarpsindighed og List, en Fransk Hurtighed, en Engelsk Kiekhed og en Spansk Fermetet. Det var ved List han lagde Grundvold til sin Bygning, ved Hurtighed at han satt sin Machine udi Virkning, ved Tapperhed at han victoriserede allevegne, og oversvæmmede med en Haand fuld af Folk trende Riger, saa at det hedede, hvor han kom: *veni, vidi, vici*, og ved Fermetet, at han ikke alleene holdt de 3 undertvungne Riger stedse i Ave, men ogsaa var en Skræk for alle andre Potentater, af hvilke alle han var hadet, men tilligemed frygtet. Det samme kand siges om Engelænder, Skotter og Irlænder, hvor han ikke havde uden nogle faa Sværmere til Tilhængere. Jeg siger nogle faa Sværmere; thi de fleeste af Independenterne selv 225

fattede omsider ogsaa Groll til ham. Af alle andre Secter var han forhadet, saa at rnan kand sige, at det var ikke uden hans forunderlige Bedrifter og store Navn, som holdt udvortes og indvortes Fiender udi Frygt og Ave; thi, ligesom han var af alle hadet, saa var han og af alle admireret. Det forrige Seculum var frugtbart paa store Mænd, men ingen kand lignes ved Cromwel; thi der maatte sammenstøbes en Richelieu, en

Mazarin og en Condé, for at danne saadan Mand, saasom han var udi Fuldkommenhed General, Soldat og Stats-Mand. Jeg haver villet forsøge at gjøre en Sammenligning imellem ham og Mazarin, hvilke vare Rivaler og levede paa een Tiid; men jeg haver mærket, at Partiet vilde blive alt for u-lige og derfor staaet fra saadant Forsøg; thi, om Mazarin kand ikke andet siges, end at han var en fiin og forslagen Hof-Mand: Cromwel var dog end finere Stats-Mand, og sees af begges Anslag, at den Sidste spillede sin Rulle bedre end den Første, thi, saasom Mazarin var altid masqueret, mislingede ofte hans Anslag, efterdi han derved gav Anledning til alle at tage sig vare, og det da overalt i Henseende til ham hedte: Cum vulpibus vulpinandum; Cromwel derimod var ordholdig, sandrue og aabenhiertig udi mange Ting, paa det han des sikkrere kunde intrigere udi visse Ting; thi han var længe anseet som en oprigtig og ivrig Patriot, saa at ingen merkede, hvortil han sigtede, førend han var kommen til Maalet. Saadan er den rette Character, hvorved tilkiende gives en ægte Politicus: Hvis man endelig vil tilstaae, at de vare begge lige store Politici, saa besad Cromwel dog mange andre store Qvaliteter, som ikke findes hos Mazarin; thi Cromwel kand regnes iblandt de faa Mænd, som Naturen haver ligesom udtørnmet sig paa at danne, saa at, hvis han ikke havde misbrugt sine store Gaver, eller rettere, hvis han var indfalden udi andre Tider og Conjuncturer, havde han i steden for en forskrækkelig og farlig Mand kunde være bleven et stort Lys, og have faaet Sted iblant de store Helte udi Historien. Men, saasom han misbrugte sine Qvaliteter, ved hvilke han kunde have 226 skinnet som en Soel, blev han anseet som en Comete, som et Riis for Store-Britannien og en Skræk for andre Lande. Saadant kand ikke siges om Mazarin, hvilken befæstede det Kongelige Regimente udi Frankrig, som den anden kuldkastede udi Engelland. Dog flyder deraf ikke, at den første var bedre Mand end den sidste; thi, hvis Mazarin havde indfaldet udi Cromwels Conjuncturer, havde han maaskee giort ligesaa meget Ondt, ja end meere; thi den Franske Minister havde ikkun meget liden eller ingen Religion, da den Engelske Protector derimod havde en temmelig Dosis deraf, og jeg tør sige, ogsaa af Dyd; men som en overvættes Ambition og given Lejlighed forførte ham til at qvæle hos sig. Saa at man derfor kand holde for, at Mazarin var værre Mand, men Cromwel bedrev værre Gierninger, eller rettere, at den Første havde fleere men den Sidste større Lyder. Jeg forbliver etc.